

взаємодії дозволять Україні створити реальні умови для демократизації державного управління та якнайшвидшої європейської інтеграції.

#### Література.

1. Меркулов И. Когнитивная эволюция. / И. П. Меркулов; Рос. акад. наук. Ин-т философии. - М.: РОССПЭН. - 310 с.
2. Канигін Ю. Когнітивний поворот / Ю. М. Канигін // Філософська і соціологічна думка. - 1993. - № 11-12. - С. 30-45.
3. The New Testament in Greek – The Gospel According to St. John. Volume Two. The Majuscules // [Edited by U. B. Schmid, with W. J. Elliott and D. C. Parker]. – Brill, 2007. – 558 p.
4. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII // ВВР України – 1992. – № 48. – Ст. 650.
5. Урсул А. Категория информации: философские аспекты / А. Д. Урсул // Учебно-методические проблемы наукоемких технологий образования: Межвузовский сборник научно-методических трудов. Том 10. – М.: Рос-ИНФ, Рос. экон. акад., 2004. – С. 33 – 41.
6. Роль інформації у формуванні ринкової економіки: [монографія] / Ю. Бажал, В. Бакуменко, І. Бондарчук [та ін.] / за заг. ред. І. Розпутенка. – К.: Вид-во «К.І.С.», 2004. – 348 с.
7. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Даниел Белл; [перевод с англ. В. Л. Иноземцева]. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
8. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: знание, богатство и сила на пороге XXI века / Элвин Тоффлер; [пер. с англ.: В. В. Белокосков и др.]. – Москва: АСТ, 2009. – 668 с.
9. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII // ВВР України – 1992. – № 48. – Ст. 650.
10. Токвіль А. де Про демократію в Америці [Текст]: пер. з фр. / А. д. Токвіль. – К.: Всесвіт, 1999. – 587 с.
11. Погорельный Д. Политология / Д. Е. Погорельный, В. Ю. Фесенко, К. В. Филиппов; под общ. ред. С. Н. Смоленского. – М.: Эксмо, 2008. – 320 с. [Библиотека словарей. Общественно-гуманитарные науки].
12. Парсонс Т. О понятии «политическая власть» // Антология мировой политической мысли: в 5 т. / [Ред.-сост. Г. К. Ашин, Е. Г. Морозова; Предисл. Т. А. Алексеевой]. – Т. 2: Зарубежная политическая мысль, XX в. – М.: Мысль, 1997. – 830 с.
13. Харрис Р. Психология массовых коммуникаций. / Ричард Харрис – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 448 с. – (Секреты психологии).
14. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію»: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2938-VI // Офіційний вісник України, 2011, № 10 (18.02.2011), ст. 445. – № 48. – стаття 650.

УДК 342.25

Тетяна Сивак

## ЛЕГІТИМАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ: ТРАДИЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

*У статті досліджено процес легітимації територіальних інтересів з погляду традицій становлення української державності як основної національно-державницької ідеї в усій її глибині та різноманітності і державницького інтересу в їх конкретному історичному вимірі. Встановлено, що підґрунтям розвитку національної державності є потреба населення у гарантуванні власної безпеки, безпеки суспільства та країни в цілому зі збереженням її територіальної цілісності.*

**Ключові слова:** легітимація інтересів, територіальні інтереси, становлення української державної, історичні традиції державного будівництва.

Однією з найхарактерніших рис історичного досвіду українців є трагічна історія пов'язана з невдачами державницьких устремлень та регулярними провалами у спробах досягнення незалежності. Україна друга за величиною країна Європи, але лише в XX столітті набула статусу суверенної держави. Історія України – це історія нації, яка зуміла розвинути і вижити поза межами повнокровної державності. На крутому переломі своєї історії Україна віддала перевагу державницькій парадигмі з виразним національним елементом. Держава розглядається як найважливіша форма реалізації самовизначення народу, його суверенітету.

Однією з основних причин невдач, які спонукали Україну протягом століть на шляху становлення її державності, було і залишається нехтування інтересами народу в бік задоволення потреб управлінської, в даному випадку, козацької, верхівки.

Аналіз останніх зарубіжних та вітчизняних досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми й на які спирається автор. При висвітленні питань легітимації територіальних інтересів, як чинника становлення української державності з погляду історії було проаналізовано праці відомих науковців в галузі державного управління: Надолішнього П. [5], Бакуменка В. [5], Кальниша Ю. [7], Киричука В. [8], Сиренка В. [14]; вчених-істориків: Антоновича В. [1-2], Грушевського М. [3-4], Донцова Д. [6], Костомарова М. [9], Липинського В. [10], Полонської-Василенко Н. [13], Слюсаренка А. [15], М. Томенко [15], Субтельного О. [16], Мироненка О. [17]; та законодавчі акти періоду Гетьманської держави (XVII–XVIII ст.) [12].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Аналіз наукових доробок вищезазначених авторів дає змогу стверджувати, що досі в науці державного управління не приділялась увага питанням легітимації територіальних та соціальних інтересів населення в історичному ракурсі, як основи становлення української державності. Мало в науці висвітлюються проблеми, які закладають підґрунтя розвитку національної державності – потреба населення у гарантуванні власної безпеки, безпеки суспільства та країни в цілому зі збереженням її територіальної цілісності.

Мета статті полягає у дослідженні процесу легітимації територіальних інтересів з погляду тради-

Постановка проблеми

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Мета

цій становлення української державності як основної національно-державницької ідеї в усій її глибині та різноманітності і державницького інтересу в їх конкретному історичному вимірі.

➔ Для ґрунтовного розгляду питань легітимації інтересів у становленні української державності більш детально розглянемо період XVI–XVIII ст. – боротьбу українського козацтва проти іноземних поневолювачів і утворення Української козацької держави, як одну з найвдаліших спроб у досягненні незалежності, хоч і нетривалої.

Професор Надолішній П. І., ведучи мову про значення історичної традиції державного будівництва у контексті формування української національної моделі публічної влади, виділяє чотири ключові моменти [5, с. 295–296]:

Перший. Формування державницького світогляду молодого покоління українців неможливе без переконання в тому, що ми будемо державу, історія якої сягає глибини віків. Українська нація – це спільнота, яка розвивається на своїй власній основі, завдяки якій вона змогла стати тим ядром, навколо якого об'єднувалися інші, нечисленні автохтонні народи, частини інших етносів і націй, які проживали разом з українцями, і сьогодні формують українську політичну націю.

Другий. Національна традиція є одним з наріжних каменів фундаменту, на якому розбудовується сучасна Українська держава. Національна традиція державотворення – це сукупність поглядів на сутність держави і влади, ідейних, правових і організаційних засад розбудови державних інститутів, що склалися історично і передаються від покоління до покоління.

До складу сучасної незалежної України входять території, які впродовж століть були під владою різних імперій. Вони відрізняються не тільки історичним минулим, а й етнічним складом населення. І це не могло не позначитися на формуванні самої вітчизняної традиції, становлення якої завжди відбувається як на власній основі, так і завдяки сприйняттю інонаціональних зразків.

Третій. Історичний досвід допомагає усвідомити, яку роль у становленні державності відіграє формування безпосередньо системи органів влади, дієвого державно-управлінського механізму.

Четвертий. Національна традиція державотворення великою мірою визначає наразі вектор зовнішньої політики держави. Курс на європейську інтеграцію є природним здобутком Української державної незалежності. Він викристалізувався з історії народу, його ментальності та демократичних традицій.

Причин падіння української державності за княжих часів чимало. Костомаров М. [9] серед називає татарську навалу, слабкий зв'язок удільних князівств та ін. Грушевський М. [4] у цьому плані виокремлює брак органів федеративного устрою, механічність об'єднання князівств, уповання лише на верхню меншість, яка не мала підтримки в масах, піднесення боярства і міщанства над князями, княжі міжусобиці, звернення князів за підтримкою до зовнішніх сусідів, занепад торгівлі і промислу, напади кочівників, нашестя володимиро-суздальських князів, воронування з Польщею і Литвою. Варто зазначити, що Татаро-монгольську навалу Грушевський М. [4, с. 257] відносить лише до другорядних причин падіння Київської Русі, а Липинський В. [10, с. 683] взагалі не вважає їх причинами. Підтримуючи багато в чому норманську теорію походження Давньоруської держави, він підкреслює такі її слабкі сторони, як охлократичний устрій, заснований на неосілій, не володіючій землею

силі княжих дружин, об'єднання і уніфікація ворогами не споріднених, а різнобарвних племен з відмінними інтересами, відсутність класократії, наступ московської охлократії зі Сходу, внутрішню руйнівну силу польської демократії, здеморалізованість руських класократичних елементів і їхню поразку з боку демократичних поступовців, відсутність консервативної державницької традиції.

Отже, перший етап національного державотворення, де провідниками були руські князі, завершився невдало: українські землі були роздерти на шматки між Литвою, Польщею, Угорщиною, Молдавією, Туреччиною, Кримським ханством і Московщиною.

Початок другому етапові становлення української державності у XVI ст. поклали козаки, створивши за дніпровськими порогами військовий та запорізький центр – Запорізьку Січ з власними законодавчими (загальні зібрання або військові ради) та виборними виконавчими органами (кошовий отаман, курінні отамани, полковники, писарі, осавули); органами власного судочинства, в яких судові функції на основі звичаєвого козацького права і традицій виконували майже всі представники «виконавчої» влади. Козацька військово-старшинська демократична система організації суспільно-політичного життя мала характерні ознаки, притаманні лише державному управлінню.

Козаки під проводом своїх отаманів у другій половині XVI ст. – першій половині XVII ст. здійснили серію збройних виступів проти поляків із гаслами подальшого розширення власних привілеїв. Найбільшого успіху вдалося досягти гетьману Б. Хмельницькому, який спочатку орієнтувався на створення козацької територіально-політичної автономії у складі Речі Посполитої, де могли б об'єднатися руський, польський і литовський народи, а після переможного ходу повстання у 1648-1649 рр. відкинув такі концепції і став дотримуватись ідеї політичної самовизначеності України у межах Давньоруської держави на чолі з єдиновладним, самодержавним гетьманом-монархом.

Сподіваючись на скасування обридлого станового устрою суспільства і запровадження рівності всіх верств населення, народ, який протягом кількох століть перебував у польському ярмі, масово підтримав Б. Хмельницького. Багатотисячне селянство прагнуло отримати козацькі права і вольності. Але його сподівання не виправдалися. У серпні 1649 р. Б. Хмельницький скасував особисті свободи, якими вони користувалися, що сприяло інтенсивному відновленню становості суспільства.

Ігнорування Б. Хмельницьким соціальних інтересів селянства, на думку О.М. Мироненка [17, с. 15], призвело до втрачання ним підтримки народу. Ця причина, поряд з іншими важливими факторами, стала головною причиною того, що результатом 6-літньої війни виявився лише протекторат російського царя, встановлений після відновлення рішень Земського собору від 1 жовтня 1653 р. та січневої (1654 р.) Переяславської ради, а також Московського договору (березень 1954 р.).

Наступні міжгетьманські та міжполковничі чвари у боротьбі за землі, маєтки, промисли та інші привілеї, метушня в політичних орієнтаціях, ворожнечі між владців Правобережжя і Лівобережжя привели Україну до Гадяцької Унії 1658 р., що потягла за собою громадянську війну, фактичну окупацію російськими військами України та значне обмеження козацького самоврядування, до Слободищенського трактату 1660 р., що перетворював Україну у провінцію Польщі.

Такий процес занепаду української державності, а водночас і правового становища переважної більшості

людей, протягом майже у півтора століття відбувалися на фоні, коли українська шляхта і козацька старшина, за словами В. Антоновича, «дбала тільки про свої власні інтереси і грабувала народ усякими правдами і неправдами» [2, с. 392]. А численні гетьмани, кошові і полковники погрузнули у чварах і взаємному нищенні один одного.

Причини занепаду української гетьманської держави найдетальніше висвітлюються у працях В. Липинського [10, с. 860]:

- відсутність у Б. Хмельницького сильної і непорушної конституції, яка законодавчо закріплювала б гетьманську владу;
- невміння організувати нову державну українську аристократію;
- брак прихильників сталої дідичної монархії;
- виступи козацької серні проти своїх поводитирів;
- переважання республіканського і демократичного мислення на шкоду класократичному монархізму;
- загравання старшин з чужинцями;
- відсутність єдності і дисциплінованості;
- міжгетьманські війни;
- протидія Москви, що організувала гайдамацькі повстання;
- лояльність до царя з боку бідноти;
- програвши шведами та Мазепою битви під Полтавою та ін.

В першу чергу зауважимо, що встановлення державності на тій чи іншій території зумовлено потребою населення в гарантуванні власної безпеки, безпеки суспільства, безпеки нації, території та держави в цілому. Сутністю людини є її «надбіологічна» сфера, тобто сукупність всіх суспільних відносин, що виступає як цілісне утворення, характерне для певного рівня розвитку суспільства. Саме через систему суспільних (соціальних) відносин здійснюється, з одного боку, зв'язок суспільства і індивіда, а з іншого – існування і розвиток людини.

Таким чином, на думку Сиренка В., природна необхідність властивостей людської істоти, в якому б відчуженому вигляді вони не виступали, проявляється через інтерес – те, що скріплює між собою членів громадянського суспільства [14, с. 19]. Єдність інтересу окремого суб'єкта і загального інтересу обумовлена їх єдиною основою – потребою, необхідність задоволення якої заставляє, змушує людей вступати в необхідні зв'язки один з одним [14, с. 23].

Вагомий внесок в розвиток української державності та становлення незалежної демократичної держави, не дивлячись на залишену спадщину від попередників, зробив гетьман П. Орлик. Ключове місце в цьому процесі займає «Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького» [12], або так звана Конституція Пилипа Орлика, яку було проголошено 5 квітня 1710 р. у день його виборів гетьманом. Це унікальний документ, який дослідники небезпідставно називають однією з перших у світі демократичних конституцій.

Щодо історії та передумов створення цього визначного документа та його практичного застосування існують неоднозначні погляди та висновки. Наприклад, видатний канадський вчений Субтельний О. писав наступне: У 1710 р. Пилипа Орлика (1710–1742), що при Мазепі був генеральним писарем, обирають гетьманом у вигнанні. Намагаючись завоювати собі підтримку, Орлик складає проект так званої Бендерської конституції. Нею він зобов'язувався обмежити гетьманські прерогативи, зменшити соціальну експлуатацію, зберегти особливий

статус запорожців і боротися за політичне й церковне відокремлення України від Росії у випадку, якщо він збуде владу на Україні. За підтримки Карла XII Орлик вступає в союз із кримськими татарами та Оттоманською Портою й на початку 1711 р. розпочинає спільний похід запорожців і татар проти росіян на Україні. Після кількох вражаючих успіхів цей похід провалився. Протягом наступних років Орлик із невеликою групою прибічників їздить від однієї європейської столиці до іншої в пошуках підтримки своєї справи. Врешті-решт гетьмана на вигнанні інтернували в Оттоманській імперії. Проте він не припиняв бомбардувати французьких, польських, шведських і турецьких політичних діячів маніфестами про недолю України та разом із сином Григорієм планувати кроки, спрямовані на звільнення вітчизни від «московського ярма» [16].

Українські вчені Слюсаренко А. та Томенко М., навпаки, без жодних вагань заявляють, що «Пакти й Конституції»... і є першою європейською конституцією в сучасному її розумінні, а Конституція Пилипа Орлика діяла на Правобережній Україні до 1714 р.» [15, с. 9].

Полонська-Василенко Н. зазначає, що ця конституція, в якій гармонійно поєднано інтереси гетьманату, старшини як провідної верстви України, та Запоріжжя, як її військової сили, була в той же час маніфестом державної волі української нації перед цілим культурним світом... До цього можна додати, що поява її негайно після Полтавської катастрофи може в значній мірі пояснити, чому саме плани великого гетьмана зазнали поразки: вона свідчить, що він не мав під собою твердого ґрунту, не мав середовища, на яке міг спиратися, не мав і тієї сили, яка могла б примусити всі середовища схилитися перед нею... Гетьманування Пилипа Орлика пройшло поза Україною, але в боротьбі за її незалежність [13, с. 319].

«При тім списано інтересні постанови, яке має бути правління гетьманське, хоч ці постанови не були здійснені, бо взяти Україну в свої руки сим людям не удалося ніколи, – але вони цікаві, як вираз поглядів і бажань сих людей, що зв'язали свою долю з визволенням України. В постановях сих багато нового, що могло б бути важним кроком наперед», – зауважує Грушевський М. [4, с. 497].

На думку науковців Інституту культурологічних та етнополітичних досліджень ім. Іларіона Київського, «Конституція стала вищою точкою політичного мислення українців у XVIII столітті, бо фактично проголошувала в Україні незалежну республіку; зберігався тільки протекторат шведського короля замість колишнього підданства» [11, с. 10].

Вона містила 16 пунктів і увійшла в українську історію під назвою «Конституція П. Орлика» або «Бендерська Конституція». Державне управління за Конституцією П. Орлика представлено на рис. 1.

Головна ідея її – повна незалежність України від Польщі та Росії, причому кордони з Польщею визначалися по річку Случ, як за Богдана Хмельницького.

Конституція передбачала:

1. Встановлення національного суверенітету України як незалежної держави;
2. Визначала кордони України в межах Української гетьманської держави;
3. Визначала принципи внутрішньої і зовнішньої політики;
4. Визнавала верховенство влади українського народу, що виявлялось у непорушності трьох складових частин правового суспільства: законодавчої – в особі

виборної Генеральної ради, що мала скликатися тричі на рік; виконавчої – в особі Гетьмана і його уряду, обмежених законом у діях; судової – в особі незалежного Генерального суду й підлеглої йому системі суддів.

5. Соціальне забезпечення убогих, удовиць, сиріт та інших знедолених верств українського суспільства [8, с. 191].



Рис. 1. Державне управління за Конституцією П. Орлика

Важливою особливістю, що відрізняла її від звичайних гетьманських статей і робила подібною до пізніх конституцій в Європі, було те, що вона укладалася не між гетьманом і монархом (протектором української держави), а між гетьманом та козацтвом, яке виступало від імені всього українського народу. Проте слово «конституція», що вжите у назві, ще не мало такого значення, як сьогодні, а, отже, є помилкою вважати цей документ конституцією у сучасному розумінні. Конституція Пилипа Орлика містила багато цікавих і прогресивних ідей, була на рівні кращих досягнень тогочасної юридичної думки. Вона значно випереджає свій час, а також свідчить про глибоко демократичні засади кабінету Пилипа Орлика і про те, якою серйозною фігурою був він сам.

Конституцію України (1710 р.), одразу після прийняття, визнали уряди Швеції і Туреччини. Вона й сьогодні вражає своєю актуальністю й високим правовим рівнем. Вчені й політики нині не без підстав вважають, що, втілюючи ідеї її натхненника, гетьмана Івана Мазепи, вона як державний акт республіканського спрямування на 80 років випередила ідеї Французької революції.

Як показав аналіз основних спроб становлення української державності у період XVI – XVIII ст. – основною причиною занепаду є невизнання і неврахування інтересів населення при формуванні системи правління. Саме тому факт прийняття Конституції П. Орликом можемо вважати прикладом легітимізації територіальних та соціальних інтересів населення в першу чергу з метою захисту своєї територіальної цілісності та, зокрема – гарантування безпеки особистості, суспільства, країни. Це призвело до об'єднання українських земель та до утворення, хоч і не тривалого, української державності та незалежної демократичної України.

#### Література.

1. Антонович В. Б. Моя сповідь: вибрані історичні та публіцистичні твори / В. Антонович. – Либідь, 1995. – 814 с. – С. 252–372.

2. Антонович В. Б. Про козацькі часи на Україні / В. Антонович. – К. : Дніпро, 1991. – 473 с.

3. Грушевський М. Хто вони такі українці і чого вони хочуть? / М. Грушевський. – К. : Знання України, 1991. – 240 с.

4. Грушевський М. С. Історія України-Руси / М. Грушевський : в 11 т-х, 12 кн. – К. : Знання, 1994. – Т. 5. – 563 с.

5. Державне управління: основи теорії, історія і практика : навчальний посібник / [В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній, М. М. Іжа, Г. І. Арабаджи] / за заг. ред. Надолішнього П. І., Бакуменка В. Д. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. – 394 с.

6. Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї / Д. Донцов. – К. : Товариство «Знання» України, 1991. – 438 с.

7. Кальниш Ю. Г. Козацтво як суб'єкт національного державотворчого процесу: порівняльний аналіз України і Російської Федерації / Ю. Кальниш // Держава і суспільство. – 2010. – № 3. – С. 186–191.

8. Киричук В.В. Історія державного управління в Україні : [навч. посіб.] / В. Киричук, В. Тимцуник – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – 244 с.

9. Костомаров М. Твори / М. Костомаров: У 2 т. – К. : Либідь, 1990. – Т.1. – 637 с

10. Липинський В. Україна на переломі 1657-1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті / Липинський В. : Твори; [ред. Л. Р. Білас, Я. Пеленський]. – К. : Наук, думка, 1997. – Т. 9. – Кн. 2. – 1630 с. – (Репринтне видання).

11. Орлик Пилип. Конституція, маніфести та літературна спадщина : Вибр. твори. – К. : МАУП, 2006. – 736 с. : іл. – (Б-ка українознавства; Вип.8).

12. Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика від 5 квітня 1710 р. «Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького» : [електронний ресурс] – режим доступу – <http://www.nbuv.gov.ua/articles/history/1710cnst.htm>.

13. Полонська-Василенко Н. Історія України / Н. Полонська-Василенко : у 2-х т. – К. : Либідь, 1995. – Т. 2. – 672 с.

14. Сиренко В. Ф. Интересы в системе основных институтов советского государственного управления / В. Ф. Сиренко. – К. : Наук. думка, 1982. – 214 с.

15. Слюсаренко А. Г. Історія української конституції / Упоряд. А. Слюсаренко, М. Томенко. – К. : Право, 1997. – 464 с.

16. Субтельний О. Україна. Історія / О. Субтельний // на CD-ROM «Антологія історії України».

17. Українське державотворення: невитребуваний потенціал: [словник-довідник] / За ред. О. М. Мироненка. – К. : Либідь, 1997. – 560 с.

кого напрямку в суспільних науках, що отримав назву «інституціоналізм». Він був започаткований роботами західних економістів: Т. Веблена, Д. Коммонса, У. Мітчела, Д. Нортона, Л. Гувіца, Дж. Ходжсона та ін. Пізніше інституціональний підхід у своїх дослідженнях стали застосовувати соціологи: (М. Вебер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Т. Заславська), правознавці (М. Ориу, Ж. Бурдо), політологи (М. Пріло, М. Дюверже, Дж. Марч). Зазначені науковці акцентують увагу на дослідженні процесу виникнення і трансформації соціальних інститутів, аналізі їх структури, функцій та результатів діяльності.

Згідно з переважаючим на сьогодні у науковому співтоваристві розумінням, сутність інституту зводиться до правил, які структурують і організують взаємини людей, роблять поведінку суб'єктів будь-якої взаємодії передбачуваною і контрольованою. При цьому кожний інститут можна розглядати як набір формальних (зафіксованих у юридичних нормах) та неформальних (зафіксованих у звичайному, неписаному праві – традиціях, звичаях, стереотипах мислення й ділової поведінки) правил, обмежень та механізмів їх примусового здійснення.

Інститути з'являються в суспільстві як результат інституціоналізації – «перетворення якогось політичного явища, події, руху на формалізований, упорядкований процес, організовану установу з певною структурою відносин, ієрархією влади різних рівнів та ін.» [2, с. 284]. С. Хантингтон акцентував увагу на тому, що «за посередництвом інституціоналізації організації та процедури здобувають цінність та усталеність» [7].

У вітчизняній науковій літературі склалося два підходи до проблеми інституціоналізації. Перший підхід пов'язує зміст інституціоналізації з процесом формування соціальних інститутів у результаті інтеграції нового виду соціальної практики в існуючу систему суспільних відносин. Другий підхід розглядає інституціоналізацію як універсальний спосіб упорядкування спільної діяльності людей шляхом встановлення норм і санкцій.

Безсумнівно, що на процес інституціоналізації значною мірою впливає держава. Саме вона може як сприяти створенню ефективних інститутів, так і, навпаки, генерувати інститути, що перешкоджають належному виконанню функцій держави. Неefективність інститутів зумовлюється значними витратами на здійснення дій, необхідних для зміни старих інститутів, оскільки інституційна структура будь-якої країни – це, перш за все, результат попередньої державної політики і еволюційного відбору найбільш дієвих інститутів. При цьому поширеним є явище, коли державне втручання у процеси взаємодії здійснюється через слабку ефективність правових норм, а останні не можуть ефективно функціонувати через відсутність необхідної інституційної структури.

Отже, виходячи з вищевикладеного, інституціоналізацію лобювання можна визначити як процес та результат процесу виникнення, становлення, організаційного та нормативного оформлення лобювання як соціально-політичного інституту.

Теоретико-методологічною базою дослідження проблематики інституціоналізації лобювання є концепції інституціоналізації, сформовані в межах економічної теорії та соціології. Економічний підхід представлений теоретичними розробками: Д. Нортона, В. Меркеля і А. Круассана, а соціологічний – роботами німецьких науковців П. Бергера і Т. Лукмана. Вибір для розгляду концепцій вищеназваних авторів обумовлений тим, що вони представляють дві протилежні за своєю теоретико-методологічною спрямованістю тенденції та разом з тим

УДК 328.184

Вікторія Сумська

## КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ЛОБЮВАННЯ

*Розглянуто деякі основні економічні та соціологічні концепції інститутів та інституціоналізації для розкриття проблематики інституціоналізації лобювання, визначені етапи інституціоналізації лобювання.*

**Ключові слова:** лобювання, інститут, інституціоналізація, інституціоналізм, інституціональний підхід.

Постановка проблеми

Державотворчі процеси в Україні суттєво змінили інституціональну структуру суспільства. Сформувалися нові стійкі соціальні практики, однією з яких є лобювання. Воно спрямоване на зниження рівня відсторонення громадян від участі у прийнятті державно-управлінських рішень та надання інституціям громадянського суспільства альтернативного способу доносити різні погляди до представників влади й забезпечувати врахування різних інтересів у процесі прийняття таких рішень. Проблематика інституціоналізації лобювання представляє особливий науковий інтерес, оскільки дозволяє розглянути лобювання як історичний феномен й інститут, що включає увесь комплекс лобістських відносин, прослідкувати особливості становлення інституту лобювання, динаміку його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В умовах трансформації українського суспільства, коли змінюються колишні та формуються нові соціальні структури, інституціональна проблематика дедалі частіше привертає увагу вітчизняних науковців. Теоретико-методологічні засади інституціоналізму досліджують: П. Левін, М. Овчарук, Р. Пустовійт, А. Чухно. Інституціональний підхід як методологія досліджень явищ і процесів, що відбуваються в системі державного управління, розглядається Н. Ільченко. Деякі інституціональні аспекти лобювання вивчають: О. Гросфельд, О. Длугопольський, О. Молодцов, Р. Мацкевич та інші дослідники.

Мета

Мета статті – на підставі аналізу основних концепцій інституціоналізації, що склалися в межах соціології та економічної теорії, окреслити концептуальні засади інституціоналізації лобювання.

Сутність понять «інститут», «інституціоналізація» розкривається у працях представників широ-

Вигляд основного матеріалу

© Сумська В.В., 2011.